

ПЕРСОНАЛЬНА ТА БІОБІБЛІОГРАФІЯ: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ЗАМІТКИ

Розглянуто терміни «біобібліографія» і «персональна бібліографія»: їх визначення, зв'язок з визначенням бібліографії та класифікацією бібліографічних посібників, визначеннями біобібліографічного та персонального бібліографічного посібника.

Ключові слова: біобібліографія, персональна бібліографія, біобібліографічний посібник, персональний бібліографічний посібник.

Рассмотрено термины «биобиблиография» и «персональная библиография»: их определение, связь с определением библиографии и классификацией библиографических пособий, определения биобиблиографического и персонального библиографического пособия.

Ключевые слова: биобиблиография, персональная библиография, биобиблиографическое пособие, персональное библиографическое пособие.

Terms «biobibliography» and «personal bibliography» are considered: their determination, connection with determination of bibliography and classification of bibliographic manuals, determinations of biobibliographic and personal bibliographic manual.

Key words: biobibliography, personal bibliography, biobibliographic manual, personal bibliographic manual.

Термінологічна робота в галузі бібліографії протягом останніх сорока років виявилася плідною. У працях науковців неодноразово обговорювалися термінологічні питання; створено кілька термінологічних словників; регулярно переглядається і оновлюється термінологічний стандарт з бібліографії. Однак багато термінів донині залишаються недостатньо висвітленими в літературі і неузгодженими, що надає можливості фахівцям використовувати їх щоразу в тому значенні, яке здається автору найприйнятнішим, не зважаючи на термінологічні вимоги. До таких термінів належать «біобібліографія» і «персональна бібліографія».

Передусім зазначимо: термін «бібліографія» не можна використовувати для позначення окремого бібліографічного посібника чи їх сукупності, що є бібліографічною продукцією. Поняття «бібліографія» — найзагальніше, охоплює всі явища, що пов'язані зі створенням та функціонуванням бібліографічної інформації. Термінологічний стандарт ГОСТ 7.0—99 «Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения» пропонує таке визначення бібліографії: «Інформаційна інфраструктура, що забезпечує підготовку, поширення та використання бібліографічної інформації» [1, с. 15]. На жаль, незрозумілим залишається поняття «інфраструктура», яке використовується в цій дефініції,

тому пошук прийнятного визначення бібліографії триває. І. Г. Моргенштерн запропонував уточнити стандартизовану дефініцію таким чином: «Бібліографія — це соціальна інформаційна система, що забезпечує підготовку та функціонування бібліографічної інформації» [5, с. 14]. В. О. Фокеев наводить визначення: «Бібліографія — це бібліографічне знання певної предметної галузі (інформація), бібліографічна діяльність, бібліографічний соціальний інститут і бібліографічна культура» [6, с. 46—47].

На наш погляд, актуальним є визначення бібліографії як діяльності, запропоноване О. П. Коршуновим: «система різних видів діяльності (практичної, науково-дослідної, початкової, управлінської), яка забезпечує функціонування бібліографічної інформації в суспільстві» [3, с. 127]. Безпосередньо виробництво та функціонування бібліографічної інформації забезпечуються практичною бібліографічною діяльністю.

Отже, термін «бібліографія» можна використовувати тільки в тому разі, коли йдеться про діяльність, а не про її результати, тобто бібліографічні посібники.

Види бібліографії визначаються за різними ознаками: суспільним призначенням бібліографічної діяльності, видом об'єкта бібліографування, часовими та просторовими межами охоплення документів у бібліографічній продукції та ін. Визначення видів бібліографії понині залишається дискусійним питанням, тому в державних стандартах види бібліографії не представлені.

Водночас характеристика бібліографічних посібників, що створюються в результаті діяльності, впливає на визначення виду бібліографії. Звернемося до дефініцій персональних і біобібліографічних посібників.

У ГОСТ 7.0–99, що діє нині, біобібліографічний посібник визначений як бібліографічний посібник, що містить біографічні відомості про певну особу чи осіб, а також інформацію про їхні твори та літературу про них, а персональний бібліографічний посібник охарактеризований як біобібліографічний посібник, присвячений одній особі [1, с. 23].

Отже, ці два поняття пов'язані як загальне і часткове, а розрізняються лише кількістю осіб, про яких подаються біографічні та бібліографічні відомості. Тому бібліографічний посібник, присвячений одній особі, слід було б називати персональним, а посібник, присвячений кільком особам — біобібліографічним. Разом з тим біобібліографічним можна назвати й посібник, присвячений одній особі, що зумовлено дефініцією біобібліографічного посібника.

Інший стандарт містить таке визначення «біобібліографічного довідника/словника»: «Довідник, що містить біографічні відомості про певних осіб, списки їхніх праць та літератури, яка висвітлює їхнє життя та діяльність» [2, с. 199]. Отже, біобібліографічний

довідник/словник протиставляється персональному бібліографічному посібнику саме через кількість осіб, яким присвячений посібник.

Відповідно, біобібліографію як вид бібліографічної діяльності слід визначити таким чином: «Бібліографія, що створює біобібліографічні посібники, в яких подаються біографічні відомості про певну особу чи осіб, а також інформація про їхні твори та літературу про них». Цей вид бібліографії, відповідно до визначення, відрізняється об'єктом бібліографічного відображення (відомості про осіб), а також наявністю в посібниках небібліографічної інформації: біографічних відомостей.

Виникає запитання: чи можна вважати біобібліографічними посібниками такі, де немає біографічних відомостей про осіб, а є тільки перелік їхніх творів та літератури про них? Або є тільки перелік творів? Або тільки перелік літератури про них?

Непряма відповідь на ці питання міститься в словнику В. О. Фокеева. Він визначає біобібліографію як «вид традиційної та електронної бібліографії, що має за свій безпосередній об'єкт твори певної особи, групи осіб та літературу про них». Словосполучення «традиційної та електронної бібліографії» можна замінити одним словом «бібліографії». Цікаво, що автор не згадує про біографічні відомості, якими зазвичай відрізняли біобібліографію. В. О. Фокеев зазначає: «Біобібліографічні посібники відрізняються один від одного співвідношенням пропорцій біографічних та бібліографічних частин» [6, с. 55]. Можна припустити, що в такому разі біобібліографічна продукція може і не містити біографічних відомостей і складатися лише з однієї частини, будь-то твори певного автора чи література про нього.

І. Г. Моргенштерн характеризує персональну бібліографію як комплексний вид, що «комплексує літературу, пов'язану походженням та/або змістом з біографією та діяльністю історичних осіб...» [5, с. 27], а «персональний бібліографічний посібник відображає опубліковані документи у трьох варіантах: такі, що написані та підготовлені діячем, присвячені йому, ті й інші разом». Біобібліографію як вид автор не розглядає, але в класифікації бібліографічних посібників серед бібліографічних посібників, що виділяються за змістом об'єктів бібліографічного відображення, називає «персональний бібліографічний посібник, який містить записи на документи, створені однією особою, та/або літературу про неї, та біобібліографічний словник, що містить поряд з бібліографічною інформацією біографічні відомості про багатьох осіб» [5, с. 110]. На основі цього можна дійти висновку: персональний бібліографічний посібник відрізняється від біобібліографічного двома ознаками: кількістю осіб, бібліографічні відомості про яких подаються, і відсутністю (чи наявністю) біографічних даних.

Перший різновид персонального покажчика — покажчик літератури про певну особу. Такий посібник відрізняється від інших змістовою ознакою, зокрема змістом відображених документів: це література, присвячена певній особі. За змістом відображених документів існують також такі види бібліографічних посібників, як універсальні, галузеві, тематичні, а також персональні (присвячені одній особі) й біобібліографічні (присвячені кільком особам).

Однак, на наш погляд, персональні та біобібліографічні посібники не можуть бути окремими видами бібліографічних посібників поряд з універсальними та галузевими. Їх можна виділити серед універсальних (точніше — багатогалузевих) чи серед галузевих, залежно від тематики творів тих авторів, яким присвячений бібліографічний посібник [7, с. 26]. Відповідно персональна чи біобібліографія може розглядатися як різновид універсальної чи галузевої.

Другий різновид персонального покажчика — покажчик творів певного автора — відрізняється від інших бібліографічних посібників за формальною — авторською — ознакою: відображаються твори лише одного автора (зокрема його твори, що написані в співавторстві). Протиставити йому можна покажчик творів кількох авторів, що належать, зазвичай, до одного колективу. Обидва такі посібники виділяються за формальною ознакою: авторством (без урахування творів). І. Г. Моргенштерн вважає, що такі посібники слід визначати за походженням об'єктів бібліографічного відображення і називати, відповідно, авторськими (це покажчики, списки, огляди, картотеки творів письменника, вченого, іншої історичної особи) та колективними чи орґабібліографічними (покажчики, списки, огляди, картотеки публікацій документів співробітників наукової установи, навчального закладу тощо) [5, с. 111].

Отже, персональні бібліографічні посібники можна розглядати як особливий вид бібліографічної продукції, який відрізняється від біобібліографічних посібників, що дозволяє говорити й про особливий вид бібліографії, в процесі діяльності якої створюються відповідні посібники, тобто про персональну бібліографію.

Зокрема, О. П. Коршунов характеризує персональну бібліографію як таку, що має своїм безпосереднім об'єктом твори певної особи та літературу про неї. «У першому випадку (як і в універсальній бібліографії) за основу береться формальна ознака (персональна) і зміст об'єктів бібліографування обумовлюється змістовими межами творів, написаних цим автором...» [3, с. 224]. Як підсумок, персональний бібліографічний посібник може бути за змістом або універсальним, якщо твори автора мають різноманітний тематичний зміст, або галузевим, якщо відображатимуться лише твори з певної галузі. Відповідно, на думку О. П. Коршунова, персональна бібліографія має ознаки як галузевої, так і універсальної бібліографії.

Цікаве визначення персональної бібліографії пропонує В. О. Фокеев: «Вид... бібліографії, що має за мету забезпечення інтелектуального (ідеального) доступу до документів, які безпосередньо стосуються певної особи (персони, індивіда)», тобто характер зв'язків документів із особою не встановлюється конкретно [6, с. 168].

Однак виділення персональної бібліографії як окремого виду бібліографічної діяльності є дискусійним питанням. Нині, коли персональні бібліографічні посібники розглядаються як різновид біобібліографічних, можна говорити, що персональна бібліографія є різновидом біобібліографії.

Біобібліографічні посібники — обов'язкова складова національної та краєвої бібліографії, розвиткові яких приділяється значна увага в сучасному суспільстві. Як відомо, поняття «національна бібліографія» охоплює чотири напрями бібліографічної діяльності: 1) облік творів, опублікованих на території держави; 2) облік творів, опублікованих національною мовою, незалежно від місця видання; 3) облік творів, за змістом присвячених цій країні, незалежно від мови та місця видання; 4) облік творів представників нації, незалежно від змісту, мови та місця видання. Ці напрями бібліографічної діяльності частково перетинаються один з одним, однак потребують окремого виділення з огляду на важливість кожного з них. Отже, один із перелічених напрямів стосується саме біобібліографії, тому біобібліографічна продукція посідає важливе місце серед здобутків національної бібліографії.

Аналогічно можна охарактеризувати і завдання краєвої (чи регіональної) бібліографії, тільки стосовно не країни загалом, а певної території всередині країни, яка традиційно називається краєм. Нині цей вид бібліографії називають краєзнавчою, але вказують на широке та вузьке значення краєзнавчої бібліографічної інформації: «у широкому — це інформація про документи, пов'язані з краєм змістом і походженням; у вузькому — це інформація про документи краєзнавчого змісту» [4, с. 243]. Оскільки краєзнавча бібліографія — це, перш за все, вид бібліографії, що виділяється за територіально-змістовою ознакою, варто, на наш погляд, не розширювати її межі невластивими їй завданнями, а дати іншу назву комплексному виду бібліографії, який має три напрями: 1) облік документів, присвячених за змістом певному краю, незалежно від місця опублікування (власне краєзнавча бібліографія); 2) облік документів, виданих на території краю; 3) облік документів, авторами яких є представники цієї місцевості [4, с. 245]. Отже, краєва (чи регіональна) бібліографія також має окремий біобібліографічний напрям, причому дуже розвинутий: обліковуються не тільки твори місцевих діячів та література про них, але й біобібліографічні відомості про уродженців краю і про видатних осіб, чия діяльність так чи інакше пов'язана з краєм.

На основі наведеної характеристики можна дійти висновку, що біобібліографія — це вид бібліографії, у якому відображаються біографічні відомості про певного автора (авторів), бібліографічна інформація про його (їхні) твори та літературу про нього (них). Різновидом біобібліографії є персональна бібліографія, у якій відображаються біографічні та біобібліографічні відомості про одну особу. Проте ці визначення видів бібліографії є суто теоретичними, адже в практичній бібліографічній діяльності не існує інших факторів, які могли б свідчити про сформованість цих видів бібліографії.

Зокрема, вони не мають організаційної оформленості: не визначений науковий та методичний центр того чи іншого виду бібліографії, відповідна діяльність не координується і не планується в межах виду. Теорія цього виду бібліографії недостатньо розроблена, хоча існують окремі дослідження краєзнавчої біобібліографії, літературно-художньої, природничої.

Утім персональна та біобібліографія набули великої популярності серед укладачів. Вважаємо, що серед причин цього є відносно проста і достатньо розроблена методика бібліографування, відносна легкість добору потрібної інформації. Крім того, створення персональних посібників та біобібліографічних словників відповідає сучасним вимогам PR-технологій щодо формування позитивного іміджу особи чи установи, в якій вона працює. Бібліографічні посібники, присвячені видатим діячам, є необхідною умовою і складовою розвитку досліджень з історії науки, культури, мистецтва. Усе вищезазначене свідчить про перспективність будь-яких досліджень персональної та біобібліографії.

Список літератури

1. ГОСТ 7.0—99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения : межгос. стандарт. — Введён 2000-07-01. — (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу) // Стандарты по библиотечно-информационной деятельности. — СПб. : Профессия. — 2003 — С. 11–38.
2. ГОСТ 7.60—2003. Издания. Основные виды. Термины и определения. — Введён 2004-07-01. — (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу) // Стандарты по издательскому делу / сост.: А.А. Джиго, С.Ю. Калинин. — 3-е изд. — М. : Экономистъ, 2004. — С. 191–208.
3. Коршунов О. П. Библиографоведение: основы теории и методологии : учеб. для студентов высш. учеб. заведений, обучающихся по специальности 071201 — Библ.-информ. деятельность / О. П. Коршунов, Т. Ф. Лиховид, Т. А. Новоженова ; под ред. О. П. Коршунова. — М. : Изд-во ФАИР, 2009. — 336 с. — (Специальный издательский проект для библиотек).
4. Кушнарченко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підруч. / Н. М. Кушнарченко. — К. : Знання, 2007. — 502 с. — (Серія «Вища освіта XXI століття»).

5. Моргенштерн И. Г. Общее библиографоведение : учеб. пособие по спец. 05.27.00 — библиографическая деятельность / И. Г. Моргенштерн ; Челябинск. гос. акад. культуры и искусств. — СПб. : Профессия, 2005. — 208 с. : ил. — (Сер. «Библиотека»).
6. Фокеев В. А. Библиографическая наука и практика : терминологический словарь / В. А. Фокеев. — СПб. : Профессия, 2008. — 270 с.
7. Швецова-Водка Г. Н. Классификация библиографических пособий (1985) // Швецова-Водка Г. М. Теория, история, организация та методика бібліографії : вибр. пр. / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. — Рівне : Дятлик М. С., 2011. — С. 23–38.

Надійшла до редколегії 24.01.2013 р.